

Bir Feminist İktisat İncelemesi: Olanaklar, Sınırlar, Tanımlar

A Feminist Economic Analysis: Opportunities, Boundaries and Definitions

Umur BELEK ERŞEN¹

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Geliş Tarihi / *Received*: 26.05.2021

Kabul Tarihi / *Accepted*: 26.07.2021

Doi: 10.48146/odusobiad.942328

Atıf / Citation: Belek Erşen U., (2021). "A Feminist Economic Analysis: Opportunities, Boundaries and Definitions" *ODÜSOBİAD* 11(2), 647-658, doi: 10.48146/odusobiad.942328

Öz

Ana akım iktisat, toplumsal cinsiyeti göz ardı etmekte, bu yüzden ortaya koyduğu tahliller eksik kalmaktadır. İktisadın gerek ana aktörler olarak belirlediği unsurlar, gerek emeğe ilişkin tanımlar ve buna bağlı olarak kurduğu model ve teoriler hayatın içerisinde somut öneriler ortaya koyamamaktadır. Sadece eril yapı üzerine kurulan ana akım iktisat zaten eksik bir bakış açısına sahipken son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen siyasi, toplumsal, ekonomik olaylar karşısında iyice yetersiz kalmaktadır. Tüm dünyada son zamanlarda meydana gelen gelişmeler -göçler, savaşlar, salgın vb- ekonomilerin dengesini bozarken siyasi yapıları da değiştirmekte, muhafazakâr partilerin ön plana çıkmasıyla geleneksel değerler gündeme gelmektedir. Ekonomiler krize giderken her krizde olduğu gibi en önce ve fazla etkilenen yine kadınlar olmakta, geleneksel değerlerin ön plana çıkması geleneksel kadın rolünü gündeme oturtmaktadır. Geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü ve buna bağlı olarak kadının ev içi çalışması artmakta ve kadının görünmeyen emeği görünmezliğini artırarak sürdürmektedir. Gerek başka ekonomi arayışları için gerekse kadın emeğinin daha da artan değersizliğine çözüm oluşturabilmesi için feminist iktisadın çizdiği çerçeveye her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, geleneksel iş bölümünün kırılmasını engelleyen en önemli unsurlardan biri olan kadının görünmez emeğini-ev içi emeği merkeze alan feminist iktisat anlayışı ele alınacak ve ana akım iktisat yerine neden bu yaklaşıma ihtiyaç duyduğumuz ortaya konmaya çalışılacaktır. Feminist iktisadın ilkeleri doğrultusunda geliştirilen Mor Ekonomi anlayışına değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Feminist iktisat, ev içi emek, kadının görünmez emeği, kadın emeği, Mor iktisat

Abstract

It is not possible to conduct a thorough analysis by the mainstream economics which ignores the gender relations. The items which were determined as main actors by economics, definitions of labour and the model and theories established on these definitions, cannot put forward concrete suggestions in life. While the mainstream economics which is based solely on the masculine structure already has an incomplete perspective, it remains insufficient regarding the rapidly developing political, social, and economic events in recent years. Recent developments all over the world -migration, wars, epidemics, etc., disrupt the balance of the economies as well as change the political structures. Traditional values become at the top of the agendas by dominance of the conservative parties. Women are the first and the most affected actors of the economies in crisis. The women's traditional roles are strengthened by the prominent traditional values. The traditional gender-based division of labor and accordingly the domestic work of women increases and the invisibility of woman labor continues to enhance. It is believed that the framework drawn by feminist economics is necessary more than ever due to the search for alternative economics and finding a solution for increased valuableness of women's labour. In this study, the feminist understanding of economics which focuses on one of the most important factors that prevent over the traditional division of labor, invisible women labor, domestic labor will be elaborated. With the help of this study, the Purple Economy concept developed in line with the principles of feminist economics will be explained.

Keywords: *Feminist economics, women's unpaid work, women's work, Purple Economy*

¹ Dr. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, umutbelek@hotmail.com, ORCID ID:0000-0003-3804-7544

Giriş

Tüm dünyada çok çeşitli etkenler ile -göçler, iç savaşlar, salgın- kırılğan hale gelen ekonomiler politik yapıyı da dönüşüme sokmaktadır. Sağ görüşlü partilerin yükselişe geçtiği, muhafazakârlık artarken geleneksel değerlere atfedilen önemin de aynı şekilde artmakta olduğu ve kadının geleneksel rolünün oynamaya yönlendirildiği görülmektedir. Kadınlar iş sahalarında erkeklere nazaran daha az görülmektedir ve gelirleri daha düşük olmaktadır, bunun yanı sıra ev içerisinde sürekli çalışmakta ve bu çalışmaları herhangi bir ücrete tabii olmamaktadır. Bu koşullarda iktisat biliminin eleştirilmesi elzem olmakla beraber, toplumsal cinsiyet anlayışının yerleştirildiği bir iktisat anlayışına, her zamankinden daha çok ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Feminist iktisat, iktisat biliminin temelindeki eril unsurların ortaya konulmasını ve toplumsal cinsiyet kavramının bu temellere yerleştirilmesini amaçlar, toplumsal cinsiyetin ve iktisat biliminin toplumsal yapılar arasındaki bağları araştırmaktadır. Feminist iktisat, ekonomide kadını değil, kadın bakış açısını da içerecek biçimde iktisadi incelemektir (Eroğlu ve İşler 2004: s.60).

Klasik iktisat, pozitivizm, nicel analiz yöntemleri, istatistiki veri toplama teknikleri ile ekonometrik modeller oluşturmaktadır. Yani iktisat nicel yöntemleri esas sayar, mutlak formüle edilmiş kuramlar talep eder ve sayısal olarak belirtilmeyen verilerin geçerliliğini ikincil kabul eder. Bu yolla iktisadi analiz sonuçlarının yansızlık ve nesnelliliğinin garanti edildiği varsayılmaktadır. Dolayısıyla bu tür yöntem-söylem kullanmayan çalışmalar da doğal olarak bilimsel kabul edilmediği için fazla önemsenmemektedir. Kişisel deneyimlere dayanan, algısal, öznel, sezgisel, duygusal ve niteliksel araştırma yöntemleri (sondaj, mülakat, etnografi, derinlemesine görüşme) ve bu yöntemleri (de) benimseyen hikaye anlatımına dayalı çalışmalar yeterince bilimsel bulunmayarak marj dışına itilmektedir. Bu biçimiyle iktisat kadın bakış açısının içerilmesine olanak tanımamaktadır. Bunu sağlayacak hususun iktisatta kadın deneyimleri ve kadın bakış açısını, feminist yöntemin içerilmesi olduğu düşünülmektedir.

Feminist iktisat, yeniden üretim kavramı ile klasik iktisadi anlayışına eleştirmekte ve yeniden biçimlendirmek istemektedir. Piyasada meta değeri kazanmış bir alışverişin haricinde, hane içerisinde yapılan işler, yaşlı ve çocuk bakım faaliyetlerini ele alan yeniden üretim faaliyetinin ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Bu şekilde yeniden üretim- üretim ikiliğini aşacak ve kadının görünmeyen emeğini kapitalin içerisinde değerlendirilmesini sağlayacak bir tahlil gerçekleştirilebilir.

Bu çalışmada, iktisat anlayışının sadece piyasa değeri olan tüketim ve üretim faaliyetleri ile tanımlanmasını eleştirerek; yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesine yönelik aktivitelerin, kadını ve deneyimlerini de içerisine yerleştiren bir iktisat anlayışını ortaya koyan feminist iktisat ve feminist iktisada neden ihtiyaç duyduğumuz tartışılacaktır. İlk olarak mevcut süren sistem kapitalizmde ve bir emek teorisi olarak Marksizm'de kadın emeğinin ele alınışına değinilecek, ardından kadın emeği ve özellikle ev işi olarak tanımlanan emek üzerinde durulacaktır. Son olarak feminist iktisadın bakış açısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Kapitalizm, Marksizm ve Kadın Emeği

Kadın emeği hali hazırda devam etmekte olan kapitalist sistemde ve Marksizm'de de altı çizilmeyen, görünmeyen bir unsur olmuştur. Kadın emeğinin emek olarak adlandırılmayışının altında ana akım iktisadın bakış açısındaki körlük yatar. Acar Savran (2004: s. 17), Marksizm'in de bu körlükten nasibini aldığını belirtir.

Marks, kapitalizmde, bireysel emeğin ancak üretilen ve değişim değerine sahip olan nesnelere değerlendirildiğini belirtir ve bunu meta fetişizmi kavramıyla eleştirir fakat Marks aynı eleştirinin kapsamına kadınların ev içi emeğini dahil etmez. Değişime konu olmayan bu sebeple değer olarak tanımlanmayan bu emeği boşlukta bırakır, ev emeğini teorinin dışında bırakır, bu bakımdan kapitalizmi meşrulaştıran ana akım iktisadi düşünceye yaklaşır ve ev emeğini dikkate almaz. Marks'ın yöntemini kullanarak, üretim ile yeniden üretimin kapitalizmdeki ayrılığını eleştirmek ve patriyarkal kapitalizmin temelini yeniden üretimi koymak gerekir (Acar-Savran, 2004: ss.30-31).

Mies (2012), kapitalizmin ataerkiden bağımsız ele alınamayacağını belirtir. Kelime anlamı olarak babaların yönetimi demek olan ataerki, günümüzde babaların yönetiminin ötesinde, kısacası

erkekler meclisi denen yerleri yöneten erkekleri içerir. Mies (2012), ataerki teriminin kadınların sömürülmesinin ve ezilmesinin tarihsel ve toplumsal boyutunu ortaya koyduğunu belirtir. Ataerki, kadınların sömürülmesinin tarihsel boyutuna işaret ederken kapitalizm onun daha da ileri gitmiş ve sistem haline gelmiş şeklindedir. Kadınların sömürülmesi ve ezilmesi tek başına kapitalizmle açıklanamaz. Kapitalizmi yaşatan unsurlardan en önemlisi ataerkidir (Mies, 2012: s.95).

Marks, Mies'a (2012) göre üretkenliği artı değer yaratmak, böylece sermayenin oluşturulmasına katkıda bulunmak olarak tanımlayan iktisatçıları eleştirir, emekçinin üretken olarak tanımlanmasını da talihsizlik olarak adlandırır ve bu kavramı eleştirir çünkü işçi anaparanın bir değer haline gelmesini sağlar. Marks, sadece bu kapitalist üretken emek kavramı üzerinde durarak, yani üretken olmayan emeğin -kadın emeğinin- gözlerden kaçırılmasına teorik olarak katkı sunmuş olur. Mies (2012) kadın emeğinin görünür kılınmasının önünde duran en büyük engeli, üretken emeğe ilişkin bu dar, kapitalist kavram olarak tanımlar (Mies, 2012: ss. 108-109).

Federici'ye göre (2014) Marks, kadınların yeniden üretim işinin varlığını göz ardı etmiştir. Marks en az diğer her meta gibi emek gücünün de yeniden üretilmesi gerektiğini ve maddi bir değere sahip olduğu ölçüde emek gücünün içinde nesnelleşen ortalama toplumsal emeğin belirli bir miktarını temsil ettiğini belirtmiş ancak kapitalist değerlendirmenin dinamiklerini çok titiz bir şekilde incelese de yeniden üretim işi sorununu ele alırken çok kısa ve öz konuşmuş, onu işçilerin ücretlerinin satın alabileceği metaların tüketimine ve bu metaların üretiminin gerektirdiği işe indirgemıştır. Bir başka deyişle, neo-liberal şemada olduğu gibi Marks'ın açıklamasında da emek gücünü yeniden üretmek için gerekli olan tek şey meta üretimi ve piyasadır. İşçilerin tükettiği ürünleri hazırlamaya ya da çalışma kapasitelerinin fiziksel ve duygusal açıdan yenilenmesine hiçbir başka iş müdahil olmaz. Meta üretimi ve işgücünün üretimi arasında hiçbir fark gözetilmez, tek bir seri üretim hattı her ikisini de üretir. Bu doğrultuda, emek gücünün değeri, yaşam sürecini yenileyebilmesi için insana, işçiye sağlanmak zorunda olan (yiyecek, giyim, barınak gibi) metaların değeriyle ölçülür, yani üretimleri için gerekli toplumsal emek zamanla ölçülür. İşçilerin yeniden üretimini nesil temelinde tartışırken bile Marks oldukça kısa ve özdür. Bizlere ücretlerin, işçilerin yedeklerini yani çocuklarını garanti edecek kadar yüksek olması gerektiğini, böylece emek gücünün kendi varlığını piyasada devam ettirebileceğini söyler. Ancak yine de Marks'ın bu süreçte ayırt edebildiği ilgili failer, yalnızca kendini yeniden üretebilen erkek işçiler, bunların ücretleri ve geçim kaynaklarıdır. İşçilerin üretimi metalar aracılığıyla olmaktadır. Kadınlar, ev içi emek, cinsellik ya da doğurmak ile ilgili hiçbir şey söylenmemektedir (Federici, 2014 : ss.161-165).

Gibson-Graham (2010) kapitalizmi eleştirirken, bu eleştirilerde kullanılan modellemeler ile onu yeniden üretme tuzağına düşme tehlikesine düşüldüğünde bahseder. Ev içi pratiklerinin kapitalizmin yeniden üretimi olarak kavramsallaştırılmasını söylemsel şiddet olarak tanımlar. Hane içerisinde kadınların zamanlarının çoğunu görünmeyen tanımlanmayan emeğe harcamalarına rağmen bu faaliyetlerini kapitalist olarak adlandırılmasının doğru olmadığını belirtir. Sınıf düzeninin küçük bir örneğinin hane içerisinde kurgulanması hane içindeki dinamikleri tanımlamak için kapitalizme başvurmanın onu yeniden üreteceğini belirtir. Ekonomik farklılık ve çoğulluk üzerine kurulu yeni bir söyleme ihtiyaç duyulduğunu söyler (Gibson-Graham, 2010: ss.71-97). Var olan sistem kavramları tanımlamakta yetersiz kalıyorsa yeni tanımlara sahip bir sistem oluşturmak gerekir ki feminist iktisadın bu yeni tanımları getirecektir.

Ev işi-ücretsiz emek

Ev içi emek, ana akım iktisat kapsamında göz ardı edilen oysa içerdiği faaliyetler itibarıyla nitelik ve nicelik olarak büyük ve sonuçları açısından da önemli bir kavramdır. Feminist iktisadın merkezine aldığı bu kavram kadınlara ilişkin pek çok sorunun da merkezinde yer almaktadır. Hane içerisindeki ücretsiz emeği analiz edebilmek için üretim ile beraber ele alınması gereken kavram yeniden üretimdir (Acar-Savran, 2004: s.31).

Federici (2014), insan varlığının yeniden üretiminin her ekonomik ve politik sistemin temeli olduğunu ve kadınlar tarafından evde yapılan ücretli ve ücretsiz işlerin büyük çoğunluğunun dünyanın dönmesini sağlamakta olduğunu belirtir. Yeniden üretim işi -ev içi emek- sermayeye ve kendimize ne verdiğimiz sorusunun ortaya çıktığı yerde sorunsallaştırılan tek emek biçimi değildir. Ama yeniden üretim işi yabancılaşmış emeğin doğasında var olan çelişkilerin en tartışmalı olduğu

iştir ve bu nedenle devrimci pratiğin tek sıfır noktası olmasa da sıfır noktasını oluşturmaktadır (Federici, 2014: s.14).

Ev içi emeğe ücret görüşü cinsiyet ve sınıf kavramlarının her ikisini de Marksist kuram kapsamında ama feminist bir temelde açıklama olanağını yaratmıştır. Geçen yüzyılda ev işinin kapitalizmin esası değil ama kadının aşağı konumunun kaynağı olduğunu öne süren Charlotte Perkins Gilman'ın çalışmaları bu görüşün habercisi olmuştur. Gilman, ev endüstrisinin ekonomik değeri ne olursa olsun, kadının bunu elde edemediğini belirtir. Margaret Benston ise kapitalist düzende ev işinin önemsizliğinin bütün olarak kadının toplum içindeki önemsizliğinin maddi temeli olduğunu fark etmiştir. Marirosa Dalla Costa, Selma James, Sylvia Federici ve Nicole Cox'un çalışmalarında ev işine ücret kavramına, ev işinin üretimdeki kritik rolü açısından bakılıp kapitalist sistem içindeki erkeklerin, kadınlar üzerindeki egemenliği olgusunu açıklayabilecek bir arayış olarak yaklaşmıştır. Daha sonra ev kadınlığı rolü genelleştirilerek ücretsiz işçilerin sömürülmesi ve güçsüzlüğü açıklanmaya çalışılmış, bunun ücretli emekçinin sömürülmesine temel teşkil ettiği tartışılmıştır. Christine Delphy'e göre ev işinin hem emek hem ücretsiz olduğunu fark etmek, ev işinin istismara açık bir olgu olarak yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Bu süreç içinde ekonomik olanın tanımı da yenilenmiştir. Sonunda ev işi için ücret kuramı, feminizme doğru yönelirken içten bir kopuşla Marksizm'den ayrılmıştır (Mackinnon, 2003: s.85).

Kapitalist süreçlerin işleyişini, dünya piyasası için üreten ev kadını-işçinin bakış açısından yorumlamak, emekçi kadınla, çalışmayan kadın arasında toplumsal cinsiyet damgasını açık seçik taşıyan, kast/sınıf eksenli zıtlığı görünür kılar. Dahası kadın emeğinin görünmez maliyetleri olduğunu kabul edip bunu açıklamaya imkân tanır. Böyle bir bakış, erkeklerin üretici olan kadının sırtından geçindiği koşullarda emekçinin/işçinin temelde erkekler nezdinde tanımlandığını açığa kavuşturur. Emeğin erkekler nezdinde tanımlanmasını (bu tanım kapitalist patriyarkal kültürlerin ana dayanağıdır) çözümlenip dönüştürmek, karşı karşıya kaldığımız en önemli meydan okumalardan biri olarak durmaktadır. Bu emek tanımı, sonuçta kadın emeğini ve bunun maliyetlerini görünmez kılmakla kalmayıp, ayrıca kadınları kendi tercihlerini yapabilen failler olarak tanımlamaktan ziyade, sefaletle sürüklenen kurban, ya geleneğin ya patriarkinin kurbanı olarak tanımlayarak tercihte bulunan fail olabilmelerinin altını oymaktadır (Mohanty, 2008: s.215).

Bununla ilgili bir görüş, erkek işçinin karısının ücretsiz çalışmasının sonuçlarından yararlanan (yani sömüren) kişi olduğu ve karısının ev içinde yaptığı işleri piyasadan karşılaması durumunda her biri için ayrı ödeme yapması gerekeceği için ev işlerinin ücretlendirilmesi ve bu ücretin, birinci yararlanıcı koca tarafından ödenmesi gerektiğini savunanlar olmuştur. Ancak yarar ya da hizmetin piyasadan karşılanabilmesi ölçütü absürde açılacak bir konudur. Örneğin ev içi hizmetlerin her biri bunlardan yararlanan erkeğin işgücünün üretimine hangi ölçüde katılmaktadır? Erkeğin aldığı ücret içindeki payları ne olacaktır? Ya da ev işlerinin parasal karşılığı, Marksist çözümlemedeki toplumsal olarak gerekli emek süresiyle (TGES) saptanacaksa, örneğin bu TGES nasıl saptanacaktır? Hangi toplumsal sınıftan kadınların ev içi emeği bu saptamada ölçüt kabule edilecek, çamaşır bulaşık makinesi gibi çalışma süresini kısaltan araçlar (üretim araçları) dikkate alınacak mıdır? Bir başka görüş ise bu ücretin, kadının ev içindeki çalışması sonucu yeniden üretilen işgücünün maliyetini düşürdüğü için (ev içi emeğin gerçek sömürücüsü olan) patronlar tarafından ödenmesi gerektiğidir. Ancak bu durumda da bunu erkeğin ücretine yapılacak herhangi bir zamdan ayırt etmek olanaksızdır. Böylesi bir zammın da – ücretin nasıl kullanılacağına ilişkin karar merci erkek olduğu sürece – feminist gündemle ilişkilendirilmesi oldukça güçtür (Özbudun, 2007: s.112).

Bu tartışma sürecinde ortaya atılan sorular kördüğümüne dönüştükçe, ev içi çalışmanın ücretlendirilmesi talepleri geri çekilecek ve erkek ile kadın arasında dengeli bir şekilde paylaşılması talebine bırakacaktır yerini. Ev işleri ve çocuk bakımının sosyalleştirilmesine yönelik önlemlerle desteklenmesi koşuluyla, öncekine göre daha makul olmakla birlikte, bu da kuşkusuz haneyi aşan (yani devletin müdahalesini gerektirecek) düzenlemeleri gerektiren bir öneridir: Erkeklere de doğum sonrası izin verilmesi, ev içi işlerin erkekle kadının arasında dengeli paylaşımına yönelik sosyalleşme süreçlerinin (eğitim, medya vb.) devreye sokulması gibi (Özbudun, 2007: s.113).

Delphy (2008), ev emeği bağlamında geçerli olduğu biçimiyle betimlenmiş üretim ilişkilerinin (emeğin karşılıksızlığı), sadece aile içinde tüketilen ürünlerle (çocukların yetiştirilmesi, ev içi hizmetleri) sınırlı olmayıp, aynı zamanda, aile içinde üretilmiş olmaları durumunda piyasaya yönelik ürünleri de kapsadığını belirtir. Delphy aileyi sömürü üzerine kurulmuş bir kurum olarak düşünür

ve ailenin olduğu her yerde sömürünün devam ettiğini söyler. Kadının emeği hane üretiminin bir parçası olduğu için bir ücreti hak etmez; daha doğrusu, kadının üretimi koca tarafından kendi ürünüymüşçesine mübadele edildiği için, kadının emeği kocasına aittir (Delphy, 2008: s.96).

Kadınların ücretli emeğe katılımı genel durumlarında büyük farklılıklar yaratmamıştır. Bütün kadınlar hane içinde de çalışmaya devam etmişlerdir. Kadınlar ücretli işlerde çalıştıklarında da kazandıkları üzerinde tam tasarruf sağlayamazlar, erkekler ücretleri denetler, kadının çalışmadan önce geçimleri karşılığı yaptıkları işleri çalıştıklarında bedelsiz karşılıksız yaparlar, çünkü ücretlerini zaten artık işlerinden karşılarlar. Delphy'e göre bu durumun sürmesine yol açan çoğu kadının yaşamının bir noktasında yaptığı evlilik sözleşmesidir. Söz konusu sözleşmedeki ortak konum, kadınların ortak sınıfsal durumlarının temelini oluşturur. Evlilik ile kadınların emekleri üzerindeki tasarrufları kocalarına tabiidir (Delphy, 2008: s.97).

Ev işinin farklı özelliği kadınlara dayatılan bir iş olmasından kaynaklanmaz, aynı zamanda ev işinin kadın bedenine ve kişiliğine atfedilen doğal bir niteliğe, içten gelen bir ihtiyaca, kadın olma niteliğinin derinliklerinden geldiği varsayılan bir isteğe dönüştürülmüş olmasında yatar. Sermaye, ev işi için ücreti inkâr ederek ve ev işini bir sevgi eylemine dönüştürerek bir taşla iki kuş vurmuştur, her şeyden önce çok fazla işi nerdeyse bedavaya getirmiştir, mücadeleden uzak kadınların ev işini hayattaki en iyi şey olarak görmelerini sağlamıştır (Federici, 2014: ss.31-34).

Emeğin kişiselleşmiş durumu, bakımın bakımı gerçekleştirenden ayrıştırılamaması onu diğer emek türlerinden farklı bir yere koymaktadır. Hane içindeki üretim faaliyetlerinin ve bakım emeğinin farklı olarak tanımlanması zor gözükmemektedir. Duygusal emek ana akım ekonominin ölçütlerine göre değerlendirilemez çünkü duygusal emeğin piyasada değişim değeri cinsinden karşılığı bulunmaz. Bu da ekonomik faaliyet olarak değerlendirilmesinin ötesinde toplumsal olarak adlandırılmasına neden olur. Bakım emeğini içine alacak şekilde maddi üretim tanımlamasının yeniden yapılması gerekmektedir. (Özkaplan, 2009: s.17-18).

Mies'in (2012) ücretsiz kadın emeğinin, kapitalizme sömürebileceği ve ücretli emeği üretken kılacağı temel sağladığını belirtir. Marks'ın aksine ücretli emek sömürüsünün kadın emeğinin süper sömürüsü ile mümkün olduğunu belirtir (Mies, 2012: ss.109-110).

Ev içi emek literatürü, kapitalist toplumlarda emek gücünün yeniden üretiminin işleyişini, çeşitli biçimlerde görünür hale getirmeye çalıştı. Vogel'e göre (2015) bunun anlamı, gerekli emeği, emek gücünün yeniden üretimi süreçleriyle bütünleştirmek üzere yeniden kavramsallaştırmaktır. Vogel, gerekli emeğin iki öğeden oluştuğunu ileri sürer. Marks tarafından tartışılan ilki, ücretlere eşdeğer bir değer üreten gerekli emektir. Vogel'in gerekli emeğin toplumsal bileşeni olarak adlandırdığı bu öğe, kapitalist üretim sürecinde artık emeğe kopmaz bir biçimde bağlıdır. Gerekli emeğin Marks'ın açıklamasında derin bir biçimde örtük kalan ikinci öğesi, emek gücü metasının taşıyıcılarının ve bir bütün olarak işçi sınıfının günlük ve uzun vadeli yenilenmesine katkıda bulunan ücretsiz çalışmadır. Bunu da gerekli emeğin ev içi bileşeni veya emek içi emek olarak adlandırılır (Vogel, 2015: s. 270).

Feminist İktisat

Ana akım iktisat erkek faaliyetleri üzerine teorilerini kurgulamakta ve eril bakış açısını benimsemektedir. İktisat erkek faaliyetlerini incelemekte, eril modelleme ve yöntemleri kullanmaktadır.

Egemen bilim anlayışı tanımlamalarıyla, kadını bağımsız-bilen bir özne olarak nitelendirmemektedir. Bu bilim anlayışının biçimlendirdiği disiplin olarak iktisat nesnellik, evrensellik ve genellik iddiaları temelinde konusunu, modelini, yöntemini ve hatta eğitimi şekillendirmektedir. Oysa yöntemi ve eğitimiyle iktisat anlayışı değer yargılarından arındırılmış, geneli açıklayıcı ve evrensel değildir. Ana akım bilimde kullanılan analiz yöntemleri ile iktisadi analiz sonuçlarının yansızlık ve nesnellüğünün garanti edildiği varsayılmaktadır. Bu tür yöntem-söylem kullanmayan çalışmalar da bilimsel kabul edilmediği için önemsenmemektedir. Çünkü kanıt temelli bir akıl yürütme süreci benimsenmemiştir. Olası, belirsiz, kişisel deneyimlere dayanan, algısal, rasyonel olmayan, öznel sezgisel, duygusal ve niteliksel araştırma yöntemleri (sondaj, mülakat, etnografi) ve bu yöntemleri benimseyen hikaye anlatımına dayalı çalışmalar yeterince bilimsel bulunmayarak marj dışına itilmiştir (Özkaplan ve Serdaroğlu, 2010: s. 20).

Ana-akım iktisadın davranış modeli, iktisadi bireylere dayanır ki bu bireyler akılcı, bağımsız, önceliği çıkarları olan, fayda optimizasyonunu kıt kaynakları en etkin biçimde kullanarak gerçekleştiren bağımsız erkeklerdir. İktisadın karar birimi olarak ele alınan bu bireyin özellikleri, üç temel kavram tarafından karakterize edilir: kıtlık, bencillik ve rekabet. Söz konusu bu kavramlar, gerçek hayattaki iktisadi ilişkilerin sadece bir yanını temsil edebilir. Diğer yanda ise bolluk, diğerkâmlık ve iş birliği gibi özellikler iktisadın davranış kalıplarının dışında bırakılmaktadır. Feminist iktisat, bu farklı tarafların eril ve dişi özellikler olarak toplumsal cinsiyetçi rol dağılımı temelinde, kadın ve erkek davranışları ile özdeşleştirildiğini vurgularken; ana akım iktisadın dışıl gördüğü özellikleri (bolluk, diğerkâmlık ve iş birliği) göz ardı ederek, eril gördüğü kavramlar (kıtlık, bencillik ve rekabet) üzerine kurulduğunu açığa çıkarmaktadır (Özkaplan ve Serdaroğlu,2010: s. 25).

Myra Strober (1994), iktisadın neden bencillik ve rekabet hakkında çok şey ve bireylerin başkalarının refahı için istekleri veya iş birliği hakkında az şey söylediğini sorgular. Ekonomi teorisi, kadınların ilerlemesinden erkeklerin duyduğu rahatsızlığı konu edinmez. Ekonomi insanlara kendilerine edindikleri ek gelir ile bir tane daha ayakkabı almakla veya bir tane daha geziye çıkmak ile daha iyi hissettiklerini söyler ama hangi insanın bundan ne kadar zevk alacağını irdelemez, örneğin bu ek gelir ile bekâr bir anne ilaç alabilir. Ekonomi, ekonomik refahı kullanmak için, refah eşitsizliğindeki bir azalmanın bir bireyin fayda işlevini nasıl etkileyebileceğini sorgulamaz. Birçoğumuz, özellikle kadınlar, başkalarının refahını bir şekilde iyileştirebilmek için ek pazar mal veya hizmetinden vazgeçerler, örneğin çocuklarına alacakları oyuncak veya başka bir şey için kendi ihtiyaçlarını geri plana iterler. Hem rekabeti hem de iş birliğini içeren ekonomik teorileştirmenin, kadınların pozisyonları üzerinde olumlu etkileri olacaktır. İktidardaki beyaz erkekler kadınları (ve azınlıkları) yalnızca rakip olarak görmeyi bıraktığında, daha yaratıcı ve üretken iş fırsatları yaratmak için onlarla en iyi nasıl iş birliği yapabilecekleri konusunda verimli sorular sormaya başlayabilirler (Strober, 1994: s.147).

Nelson (2003) bu yaklaşımların feminist iktisat bağlamında yetersizliklerini aşabilmek için süreç ontolojisini önermektedir. Süreç ontolojisi, muhtelif tecrübelerin ve durumların iktisat tarafından içerilmesine olanak tanımaktadır. (Nelson, 2003: ss.112-113) Bu yaklaşım ile iktisadın ele aldığı statik kavramların yerini dinamik olgular ve deneyimler alabilecek ve kadın emeğinin çok boyutlu yapısı ele alınabilecektir.

Pujol (1992), Adam Smith'in Ulusların Zenginliği (1776) isimli eserinden, kadınların ancak doğurdıkları zaman görünür olduğunu ve onların yaşamları için gerekli olan bilgileri edinebilmelerinin ancak ailelerinin kararı ve onların verdiği eğitim ile olabileceği belirtilmektedir. Erkekler, meslek seçiminde daha fazla seçenek sunulurken kadınlar daha çok temizlik, bakım gibi domestik alanlarda seçeneklere sahiptirler. John Stuart Mill'e göre kadınlar erkekler ile eşit niteliklere sahiptirler. İktisatçılar, Mill'i heterodoks kabul ederek Smith'in önerilerini izlemişlerdir (Bodkin, 1999: ss.46-55).

Martha Macdonald, feminist ekonomi için üç ana alanın tartışıldığını, bu üç hususun feminist ekonomi için en önemli bileşenler olduğunu belirtir:

1-Kadınların ücretsiz emeğini ölçülmesi / değerlendirilmesi:

Tüm ekonomiyi ve ekonomideki değişiklikleri anlamak için geçimlik üretim, gayri resmi ücretli iş, ev içi üretim ve gönüllü çalışma hakkında bilgiye ihtiyaç vardır. Ekonomik faaliyetin tanımlanmasında ve ölçülmesinde kullanılan cinsiyete dayalı istatistik, sistematik seksist ve patriyarkal kararların sonucu gelişmiştir. Bu istatistiğin içeriğine kadının görünmeyen emeğini almaya çalışan feminist iktisat kadının ücretli emeğinin ölçülmesinin ücretli işinin değerini azaltacağı endişesini taşır.

2-Hanehalkı içi sorunlar (gelir ve kaynakların dağılımı, işgücü dağılımı, karar verme ve güç ilişkileri):

Bu husus, ev içerisindeki sürecin ekonomi içerisindeki önemine dikkat çeker. Örneğin yapısal politikalardan kaynaklanan fiyat değişikliklerinin cinsiyetlendirilmiş etkisini dikkate almaya çalışır. Bu da cinsiyete göre ev içi gelir ve gider şablonlarına ilişkin ayrıntılı bilgiyi gerektirir ki ana akım ekonomi içerisinde bu bilgiye ulaşılamaz.

3-Ücretli işgücü piyasasında toplumsal cinsiyet süreçleri.

Feminist iktisat, kadın işgücü katılımı, cinsiyete dayalı ücret değişiklikleri ve bu alanlardaki geleneksel yaklaşımı yıkmak için çalışır (Macdonald, 1995: ss.163-171).

Mies (2012)'a göre, feminist emek çalışmanın amacı, yaşamın üretilmesi olmalıdır. Marksist ve kapitalist ekonomilerde tanımlanan zaman kavramı feminist perspektiften bakılınca geçerli olamaz çünkü emeğe harcanan zamanın azalması kadınların daha fazla ücretsiz iş ve duygusal bakım emeği harcamasına neden olmaktadır. Geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümünün devam etmesi yeni zaman tanımlamalarının yapılmasına engel olmaktadır. Çalışma zamanındaki herhangi bir azalma ev içi ortak işleri yapılmasında ya da çocuk bakımında erkeklerin daha fazla sorumluluk üstlenmeleri ile sonuçlanmamıştır (Mies, 2012: s.389).

Nitekim ev teknolojisinin ev içi iş bölümü üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmanın sonuçları da bunu doğrular niteliktedir. 22 kadınla görüşme yapılmıştır ve kadınların hane içerisinde gerçekleştirdikleri görevlerinin azalmadığı tespit edilmiştir. Hane içerisinde kullanılan elektrikli aletlerin yoğun olarak kullanımından sonra da geleneksel rollerde bir değişme olmamıştır. Yani teknoloji, cinsiyet temelli eşitliğin sağlanmasına hiçbir katkı getirmemiştir (Yücesan Özdemir, Özkaplan- ve Serdaroglu, 2010: s. 237).

Feminist ekonomi özcülük değildir, kadın ve erkek arasındaki temel farklılıkları vurgular ama bu sebepten kadınların erkeklerden farklı ekonomiye ihtiyaç duyduklarını söylemez, bu yüzden dişil ekonomi veya eril ekonomi kavramlarını kullanmaz bunlar sorunları muğlaklaştırır ve geleneksel kalıpları sürdürür. Asıl nokta ana akım iktisadın eril değil ayrımcı olmasıdır (Strober, 1994: s.144).

Feminist bir ekonomi, eve ekmek getiren erkek-ev kadını prototipine dayalı cinsiyetçi iş bölümü yerine yeni bir yapı oluşturulmasını sağlayacaktır. Feminizmin öncelikli ve en temel talebi kadınların yaşamları üzerindeki koşulsuz denetimleridir. İkinci olarak cinsiyete dayalı iş bölümünde yakalanacak bir değişim uluslararası iş bölümündeki düzeye de yansıtacaktır. Bu iş bölümünün değişmesinde erkekler de rol olmadığı sürece tamamlanması mümkün görünmemektedir ama erkeklerin rolü paternalist tarzda bir hayırseverlik olarak gerçekleşmemelidir. Feminist ekonomide tüketim ve üretim üzerinde otonomi sağlanmalıdır. Tüketimde otonomiye feminist bir tüketici, kurtuluş hareketi olarak tanımlar ve satın aldıklarımızın üretim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmayı, üretim üzerindeki otonomi ise üretim üzerindeki kontrolü ele geçirmeyi öngörür (Mies, 2012: s. 398-408).

Feminist iktisat yeniden üretim kavramını, para ile ölçülebilen alışveriş dışında çizdiği çerçeve ile açıklar. Yeniden üretim ve üretim arasındaki farklılığı ortadan kaldıracak ve böylece özel alan içerisinde tanımlanan kadını ve emeği değerini bulacak şekilde bir tahlil gerçekleştirilecektir (Özkaplan, 2009: s. 15-16) Bu tahlile, anaakım iktisatta göz ardı edilen, sosyal ve duygusal unsurlar, deneyimler de dahil edilecektir (Eroğlu ve İşler 2004: s.73).

Akgöz ve Balta krizlerin ele alınmasında toplumsal cinsiyet merkezli bir yaklaşım kullanılması gerekliliğini belirtirken krizlerin her zaman kadın emeğine duyulan ihtiyacı arttırdığının altını çizer. Kriz dönemlerinde vazgeçilebilecek unsur olarak kadın işgücü gözüktür ve işten önce onlar çıkarılır. Bunun yanı sıra en fazla ihtiyaç duyulan da ücretsiz kadın emeği olmaktadır (Akgöz ve Balta, 2016: ss. 2-4) Nitekim yaşadığımız pandemi günlerinde hanelerin kadın emeği ekseninde döndüğü, karantina döneminde evde daha fazla zaman geçirilmesinin sonucu olarak yemek, temizlik ve benzeri ev işlerinin, bunun yanı sıra çocuk eğitimi ve bakımı faaliyetlerini neredeyse tamamı kadınlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

Mies, kapitalizmin kaçınılmaz olarak ataerkil olduğunu ve bu yüzden iki ayrı sistemden bahsetmenin yanıltıcı olacağını belirtir. Kamusal alanda ve hane içi-özel alanda kadın emeğinin sömürülmesi kapitalist ataerkinin sonucudur. Feminizm, kadın erkek ilişkisiyle başlayıp insanların doğayla ilişkisine varıncaya değin bütün kapitalist ataerkil ilişkilerle mücadele etmek zorundadır (Mies, 2012: s. 96).

Feminist iktisatçıların tartıştığı bir başka nokta olan yaşlı bakım krizi, ister yaşlı insanların isterse bakım işini yürütenlerin açısından bakılsın temel olarak bir toplumsal cinsiyet sorunudur. Bu alan giderek metalaşmasına rağmen, bakım işinin çoğu kadınlar tarafından ve herhangi bir emeklilik aylığı sunmayan ücretsiz emek biçiminde yapılmaktadır. Dolayısıyla çelişkili bir şekilde, kadınlar diğer insanlara ne kadar çok bakarlarsa karşılığında son derece az şey almaktadırlar çünkü erkeklerle oranla ücretli işe daha az zaman ayırmakta ve sosyal güvence planlarının çoğu ücretli olarak çalışılan yıl sayısına göre hesaplanmaktadır. Bilim ve teknoloji bu sorunu çözemez. Sorunun çözülmesi için gerekli olan şey toplumsal-cinsiyetçi iş bölümünde bir dönüşüm, her şeyden önemlisi yeniden üretim

işinin iş olarak kabul edilmesi, bakım işini üstlenen aile üyelerinin yaptıkları iş karşılığında cezalı gibi muamele görmek yerine ücret almasıdır (Federici, 2014: s.205).

Mor Ekonomi

Yukarıda belirtilen tüm ev içi ücretsiz emek-bakım unsurunu merkeze alan ve somut çözüm önerileri getiren Mor Ekonomik kavramı yeni bir ekonomi oluşturulmasına temel teşkil ediyor gibi görünmektedir.

"Mor Ekonomi" fikri ilk olarak 2009'da Heinrich Böll Derneği tarafından İstanbul'da düzenlenen Yeşil Ekonomi Konferansı'nda İpek İlkaracan tarafından dile getirilmiştir. Kadın hareketinin sembolik renginden ve "Yeşil Ekonomi" fikrinden ilham alarak ortaya attığı "Mor Ekonomi"yi, toplumsal cinsiyet eşitlikçi bir ekonomi tasviri olarak kullanmıştır.

İlkaracan, TESEV'in Friedrich Naumann Vakfı ortaklığı ile 2016'da başlattığı "Sürdürülebilir Kentleri Desteklemek" çatı projesinin 2017 projesi "Sürdürülebilir Kent için Kadın Katılımı" kapsamında yayımlanan bilgi notunda şöyle der:

"Sürdürülebilir kentler" ile hangi rengin eşleştirilebileceği sorulsaydı, ilk akla gelen cevap muhtemelen yeşil olurdu. Bu şaşırtıcı değil, zira sürdürülebilirlik kavramı ilk çevre krizine ilişkin kaygılarla ortaya çıktığında, sürdürülebilir bir ekonomi vizyonu olarak yeşil ekonomi önerildi. Bugün çevresel sürdürülebilirliğin ötesinde sosyal sürdürülebilirlik açısından önemli bir diğer engelin ekonomik ve sosyal alandaki eşitsizlikler olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Toplumsal cinsiyet bu çok katmanlı eşitsizliklerin tümünü kesen önemli bir boyuttur. Bu nedenle sürdürülebilir kentler ve sürdürülebilir ekonomilerle eşleştirmek üzere yeşili tamamlayacak başka bir renk önermek istiyorum: Mor. Türkiye'de ve dünyanın pek çok ülkesinde kadın hareketinin sembolik rengi."

Bu bilgi notunda Mor ekonominin toplumsal cinsiyet eşitliğinin esas bir ekonomi anlayışına dayandığı belirtilir. Çıkış noktası ise, kadınların ekonomiye eşit katılımının önündeki en büyük engel bakım yükümlülüğünün en büyük kısmını kadınların üstlenmesidir. Bakım emeği, çocuklar, yaşlılar, hasta ve engelliler gibi bakıma bağımlı grupların yanı sıra sağlıklı yetişkinlerin de fiziksel, sosyal, zihinsel ve duygusal açıdan ihtiyaç duydukları bakım hizmetlerinin sağlanmasını kapsar.

Mor ekonomi, bakım ekonomisinin cinsiyet dengesini sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesi yoluyla istihdam ve ücretlerdeki cinsiyet uçurumu, mesleki ayrıştırma, cam tavam, karar alma mekanizmaları ve siyasette temsil dâhil olmak üzere cinsiyet eşitsizliklerinin kaynağını kurutmayı hedefler. Bakım ekonomisinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi, aynı zamandan toplumsal dirlik ve refah için merkezi önemde olduğu saptamasından hareketle dört temel üzerine yapılanmaktadır. Bu temeller Birleşmiş Milletlerin 2014'teki 58.Kadının Statüsü Komisyonu tarafından "3R stratejisi" adı altında popülerleştirilen düstur için bir uygulama planı sunmaktadır:

- Ücretsiz bakım emeğinin bir politika alanı olarak tanınması
- Ücretsiz bakım emeğinin yükünün azaltılması
- Ücretsiz bakım emeği yükünün yeniden dağılımı

Mor ekonomi bu üç uygulama planını uygulamak için iki ilke çerçevesinde hareket eder:

- 1-Bakım hizmetlerini verenler açısından eşitliği sağlamak hedefiyle ortak sorumluluk ilkesi
- 2-Bakım hizmetlerini kullananlar açısından eşitliği sağlamak hedefiyle nitelikli bakım hizmetlerine evrensel erişim hakkı ilkesi.

Bu temel ilkeler çerçevesinde mor ekonominin dört temel yapıtaşı vardır:

1-Sosyal Bakım Hizmetleri Altyapısı: Çocuk, yaşlı, engelli, hastalara yönelik ücretli, profesyonel hizmetlerin sağlanmasına yönelik ulusal ölçekte nitelikli bakım kurumları ve hizmetlerden oluşan bir ağ içerir. Bunlar çocuk kreşleri, anaokulları, okul sonrası programları, yaşlılar ve engelliler için gündüzlü ve yatılı bakım ve destek hizmetleri gibi değişik grupların farklılaşan gereksinimlerini karşılamak üzere tasarlanmış çeşitlilikler ve inovasyonlar içeren hizmetlerdir.

2-İş Yaşam Dengesi ve Eşitlik İçin İşgücü Piyasası Düzenleme ve Denetimi: Mor Ekonominin bu ikinci yapıtaşı, işgücü piyasasının iş yaşam dengesi ve eşitlik için düzenleme ve denetimi, karşılıksız bakım emeğinin aile içinde kadınlar ve erkekler arasında dengeli dağılımını destekler.

Ev içi karşılıksız bakım emeğinin kadınlar ve erkekler arasında eşit dağılımını hedefleyen işgücü piyasası düzenleme ve denetimleri şu bileşenlerden oluşur:

-İstihdamdaki kadınlar ve özellikle erkekler için, çocuk ve ailesinin diğer bağımlı bireylerinin bakımına yönelik ücretli ve ücretsiz izin hakkı

-İnsana yakışır iş standartları çerçevesinde tam zamanlı mesai saatlerinin azaltılması ve kayıt dışı istihdamın engellenmesi

-Ücret uçurumu, cinsiyete dayalı yatay ve dikey iş ayrıştırması, cam tavan gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik işgücü piyasası düzenlemeleri ve denetimi (eşit işe eşit ücret uygulama ve denetimleri; işe alım ve terfilerde cinsiyet kotaları vb)

3-Bakım Emeği ve Doğanın Sürdürülebilirliğine Fırsat Veren Makroekonomik Politikalar: Mor ekonomi ne pahasına olursa olsun ekonomik büyüme hedefinden ziyade, istihdam yaratan, kapsayıcı, eşitlikçi ve sürdürülebilir büyümeyi hedefleyen; ücretsiz bakım emeğini de gayri safi yurt içi hâsıla tanımına katan bir makroekonomik çerçeve gerektirmektedir.

4-Katılımcı Saydam Demokratik Kurumlar ve Etkin Özyönetim: Yukarıdaki işlevlerin yerine getirilmesi katılımcı, saydam, demokratik kurumlar ve etkin özyönetim gerektirmektedir.

Mor Ekonominin öngördüğü politikalar bütünü, birbiriyle karmaşık bir etkileşim içinde olan piyasa ekonomisi ve bakım ekonomisine entegre ve eşitlik ilkesine uygun yaklaşımı ile iki hedefe birden (toplumsal cinsiyet eşitliği ve sürdürülebilir bakım ekonomisi)eş zamanlı erişim için etkin bir yol çizmektedir (İlkkaracan, 2018: ss.32-63).

Sonuç

Halen yaşamakta olduğumuz Covid 19 pandemisi, yaşanan krizlerin öncelikle kadınlara ilgili koşulları kötüleştirdiğine ilişkin bir örnek teşkil etmektedir. Ekonomik krizlere ait etkilerin ilk başta kadınları etkilemesi sürecini bugünlerde gözlemlemekteyiz, Pandemi henüz sona ermediği halde yaşanmaya başlayan ekonomik krizle birlikte kadınlar üzerinde yük, ev içindeki faaliyetleri artmış ve çeşitli sektörlerden işten çıkarmalardan öncelikle onlar etkilenmişlerdir.

Covid-19 Pandemisi kadınlar üzerindeki iş yükünü arttırmıştır. Okulların kapatılması sebebiyle çocukların uzaktan eğitim sorumluluğunun ebeveynlerin ve büyük oranda kadınların üzerinde olması, karantina sebebiyle aile üyelerinin evde zaman geçirmesi sebebiyle hane işlerinin artması, bunun yanı sıra evden çalışmanın devam etmesi, dışarıdan alınan hizmetlerin azaltılması bunun başlıca sebepleridir.

Kapitalizmin sonunun geldiği tartışmalarının ve tüm dünyayı saran ekonomik krizlerin yaşanmaya başladığı şu günlerde yeni bir ekonomik bakışın da yerleştirilmeye başlanması gerekmektedir. Ev içi görünmeyen emeğin ile klasik iktisat teorisinin göz ardı ettiği ve yaşam içerisindeki ekonomik faaliyetlerin asıl belkemiğini oluşturan kadın faaliyetlerini bir tanıma ve merkeze oturtan feminist iktisat anlayışının ele alınacak yeni yaklaşım olması, pandemiden sonra tüm dünyada değişen alışkanlıkları ve yeniden biçimlenecek gündelik hayatın sürdürülmesi bakımından da önem taşımaktadır.

Tamamen rakamlara dayalı bir iktisadi analizin günümüz dinamik kavramlarını ele alma ve değerlendirmede yetersiz kaldığı açıktır. İktisadın basmakalıp yöntemlerine gündelik hayattan somut kategorilerin yerleştirilmesi gerekmektedir. Özellikle tüm tanımların ve kavramaların sürekli olarak değiştiği bulunduğumuz dönemde buna duyduğumuz ihtiyaç daha fazladır ve toplumsal cinsiyet eşitlikçi yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Tarihsel deneyimi ve bakış açısı ile feminist iktisat, bulunduğumuz krizler döneminde kadın emeğini görünür kılması ile ihtiyaç duyulan analiz yöntemini sağlayacak yeterliliktedir.

Kaynakça

- Acar Savran, G. (2004). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Pusula Yayınevi.
- Akgöz, G. & Balta, E. (2015). Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik Bir Çerçeve Önerisi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*.
- Kapitalizmin Krizine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakmak: Analitik bir Çerçeve Önerisi (hacettepe.edu.tr)
- Benndholdt Thomsen, V. (2008). Kadın Emeginin Geleceği ve Kadına Yönelik Şiddet, Mies, M, -V. Benholdt Thomsenve C. Von Werlhof (der.) *Son Sömürge Kadınlar* içinde. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bodkin, R.G. (1999). Women's Agency In Classical Economic Thought: Adam Smith, Harriet Taylor Mill, And J. S. Mill. *Feminist Economics*, 5 (1):45-60.
- Delphy, C. (2008). Baş Düşman, Acar Savran G.ve N.T. Demiryontan (der.), *Kadının Görünmeyen Emeği* içinde. İstanbul: Yordam Yayınevi.
- Eroğlu, Ö. & İşler R. (2004) *İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 46.Seri.
- Federici, S. (2014). *Sıfır Noktasında Devrim Ev İşi Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele*. İstanbul: Otonom Yayınevi.
- Gibson, K., & Graham, J. (2010). *Bildiğimiz Kapitalizmin Sonu*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- İlkkaracan, İ. (2016). Mor Ekonomi Sürdürülebilir Kentler Yolunda Kadınların Eşit Ekonomik Katılımı İçin Bir Strateji, *TESEV Bilgi Notu*. Erişim 10.06.2020 https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/rapor_SKD.2017.Politika.Notu_Mor_Ekonomi.Ipek_Ilkkaracan.pdf
- İlkkaracan, İ. (2018). Toplumsal Cinsiyet Eşitlikçi, Sürdürülebilir Büyüme ve Kalkınma İçin Mor Ekonomi. Çağla Ünlütürk Ulutaş (Der.), *Feminist Sosyal Politika Bakım Emek Göç* içinde. İstanbul: Nota Bene Yayınevi.
- İlkkaracan, İ. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Bakım Ekonomisi, İstihdam ve Makroekonomik Politikalar Kesişiminde bir Değerlendirme. Erişim 07.5.2020 <http://www.keig.org/covid-19-pandemisi-doneminde-bakim-ekonomisi-istihdam-ve-makroekonomik-politikalar-kesisiminde-bir-degerlendirme/>
- Mackinnon, C. (2003). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- MacDonald, M. (1995). *Feminist Economics: From Theory to Research*. *Canadian Journal of Economics*, Canadian Economics Association, vol. 28(1):159-176
- Mies, M. (2012). *Ataerki ve Birikim Uluslararası İş bölümünde Kadınlar*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Mohanty, C.T. (2008). *Sınır Tanımayan Feminizm Teoriyi Sömürgeleştirilmekten Kurtarmak, Dayanışmayı Örmek*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi Özbudun, S. & Sarı, C. (2007). *Küreselleşme, Kadın ve Yeni Ataerki*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Nelson, J.A. (2003). Once More, with Feeling: Feminist Economics and The Ontological Question. *Feminist Economics*, 9 (1):109-118
- Özkaplan, N. (2009). Duygusal Emek ve Kadın İş/Erkek İş. *Çalışma ve Toplum*, (2) Erişim 31.05.2020 <http://calismatoplum.org/sayi21/ozkaplan.pdf>
- Özkaplan N. ve U. Serdaroğlu. (2010). İktisat ve Toplumsal Cinsiyet-İktisatta Kadın Kimliği. Serdaroğlu U.(ed.) *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet* içinde, Ankara: Efil Yayınevi.

Serdaroğlu, U. (2010). Feminist İktisat Bilimi Sorguluyor. Serdaroğlu U.(ed.) *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet* içinde, Ankara: Efil Yayınevi.

Strober, M. (1994). Can Feminist Thought Improve Economics? Rethinking Economics Through a Feminist Lens. *American Economic Review*, 84(2):143-147.

Vogel, L. (2015). *Marksizm ve Kadınların Ezilimi, Birleştirici Bir Kurama Doğru*. Ankara: Nota Bene.

Yücesan-Özdemir, G., N.Özkaplan ve U. Serdaroğlu. (2010). Bir Evliliğin Hikâyesi: Ev Teknolojisi ve Kadın. Serdaroğlu U.(ed.) *İktisat ve Toplumsal Cinsiyet* içinde, Ankara: Efil Yayınevi.

Extended Abstract

The dominant understanding of the economy is determined by patriarchal epistemology and by a historically based social construction that is organized according to the main power relationships. This is reflected in the basic androcentric bias of economic discourse.

It is not possible to conduct a thorough analysis by the mainstream economics which ignores the gender relations. The items which were determined as main actors by economics, definitions of labour and the model and theories established on these definitions, cannot put forward concrete suggestions in life. While the mainstream economics which is based solely on the masculine structure already has an incomplete perspective, it remains insufficient regarding the rapidly developing political, social, and economic events in recent years.

Feminist economics is challenging the status quo in economics in a number of ways. It questions the methodological foundations of mainstream neo-classical economics. Based on these points of critique, economic policies that improve the disadvantaged position of women are widely discussed in feminist economics circles.

Feminist economics argues that traditional economic thought has historically ignored gender issues by disregarding or underestimating women's lives and work. Mainstream economics also places humans outside and above nature, seeing it as a "free" resource that can be exploited without restrictions.

Recent developments all over the world -migration, wars, epidemics, etc., disrupt the balance of the economies as well as change the political structures. Traditional values become at the top of the agendas by dominance of the conservative parties. Women are the first and the most affected actors of the economies in crisis. The women's traditional roles are strengthened by the prominent traditional values. The traditional gender-based division of labor and accordingly the domestic work of women increases and the invisibility of woman labor continues to enhance. It is believed that the framework drawn by feminist economics is necessary more than ever due to the search for alternative economics and finding a solution for increased value of women's labour.

It explores how the macroeconomy acts as a structure of constraint in achieving gender equality and in turn how gender relations in areas like education and wage gaps can have macro-level impacts. Further, it underscores that the interaction of the macroeconomy and gender relations depends on the structure of the economy, the nature of job segregation, the particular measure of gender inequality, and a country's international relations. Finally, it outlines policies for promoting gender equality as both an intrinsic goal and a step toward improving well-being.

There are new challenges that feminisms in general and feminist economy in particular need to confront: the new technologies and the changes that the fourth industrial revolution may impose on the way we relate to work and employment, as well as the changes this will bring to our lives and to political participation; new consumption patterns and the formation of identities according to the new roles of femininity; the relationship of gender with women's roles as employees, carers, consumers, and agents of political change; increasing inequality among women and the problem of building feminist collective agency; and the need for new formations and institutions.

In this study, the feminist understanding of economics which focuses on one of the most important factors that prevent over the traditional division of labor, invisible women labor, domestic labor will be elaborated. With the help of this study, the Purple Economy concept developed in line with the principles of feminist economics will be explained. It is believed that feminist economy is the

